

ШЕВЧЕНКІВ СВІТ

УДК 82.09 Жур

Ольга МІРОШНИК

ПЕТРО ЖУР: ІЗ ШЕВЧЕНКОМ КРИЗЬ ЖИТТЯ

Статтю присвячено творчій постаті Петра Володимировича Жура – шевченкознавця, перекладача, мемуариста, журналіста, активного популяризатора творчості Т. Шевченка за межами України, лауреата Шевченківської премії. У статті окреслено головні аспекти шевченкознавчих досліджень Петра Жура, зокрема його роботи над Шевченківською енциклопедією, а також ґрунтовних праць, присвячених життю і творчості Т. Шевченка у Петербурзі, в Києві, під час двох мандрівок Україною. Також ідеться про системний життєпис Т. Шевченка «Труди і дні Кобзаря», який став достойним підсумком тривалої дослідницько-пошукової роботи Петра Жура. Архівні матеріали, мемуарні записки, публікації в тодішній пресі, що їх застосував автор у своїх дослідженнях, створюють широку панораму життя і творчості Т. Шевченка, сприймання творів митця у колах сучасників.

Ключові слова: шевченкознавство, біографія, дослідницька робота, монографія, архівні матеріали, джерела, періодика, спогади, листування, історична топографія, шевченківські місця, Шевченківська енциклопедія, біографічна хроніка.

Постановка проблеми. 26 жовтня виповнилося 100 років із дня народження Петра Володимировича Жура – шевченкознавця, перекладача, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранну, фахову діяльність Петра Жура можна вважати малодослідженою. Дуже побіжно його діяльність окреслено у Шевченківській енциклопедії. Детальніше творчу і дослідницьку діяльність науковця схарактеризовано у працях М. Павлука, В. Поліщука.

Метою цієї статті є окреслити головні аспекти шевченкознавчих досліджень Петра Жура, зокрема його роботи над Шевченківською енциклопедією, а також ґрунтовних праць, присвячених життю і творчості Т. Шевченка у Петербурзі, в Києві, під час двох мандрівок Україною, а також системного життєпису Т. Шевченка «Труди і дні Кобзаря», який став достойним підсумком тривалої дослідницько-пошукової роботи Петра Жура.

Виклад основного матеріалу. Народився Петро Жур у с. Гарбузин, нині Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. 1950 р. закінчив факультет журналістики Ленінградського університету. Відтоді працював за фахом у місцевій пресі, редактором у Ленінградському відділенні ТАРС, понад 30 років – відповідальним секретарем і заступником головного редактора журналу «Звезда». Журналістську роботу поєднував з науково-дослідницькою і творчістю.

У творчому доробку Петра Жура – переклади російською мовою творів Лесі Українки, М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка, Д. Павличка, І. Драча, Янки Купали та ін., монографія «Лесин Петербург» (2002 р.) тощо. Петро Жур – автор спогадів про М. Рильського, П. Усенка, Івана Ле, М. Бажана та ін.

Втім, провідне місце в літературній творчості й дослідницькій роботі Петра Жура посідало поглиблене вивчення біографії Тараса Шевченка. Хоча більшу частину життя Жур жив за межами України, але ніколи не поривав з нею і, ймовірно, це зумовило його зацікавленість творчістю геніального земляка. Дослідник вивчав життєвий і творчий шлях Т. Шевченка та його оточення в Петербурзі, в Україні, Приураллі, Петербурзі, Оренбурзі, Мангішлаку. Про перебування поета у Петербурзі ідеться у книзі «Шевченківський Петербург» (1964 р.). Подорожам Т. Шевченка Україною Петро Жур присвятив три книги: «Третя зустріч» (1970 р.), «Літо перше» (1979 р.), «Дума про Огонь» (1985 р.). Про перебування Т. Шевченка в Києві автор докладно і багатогранно розповів у книзі

«Шевченківський Київ» (1991 р.). Підсумком багатолітньої наукової праці стало монументальне видання «Труди і дні Кобзаря» (1996 р.). Завершило біографічний цикл дослідження «Шевченковский Корсунь» (видано 2003 р.).

Вражає масштаб дослідницької роботи автора. Більшість книжок містили сотні посилань на численні архіви Росії та України, забуті газетні й журнальні публікації, рідкісні книги, листи і спогади сучасників. Приміром, у процесі написання монографії «Шевченківський Петербург» [1] дослідник опрацював неопубліковані матеріали петербурзьких архівосховищ, залучив масиви тодішньої періодики, спогадів і листування сучасників, дані про історичну топографію і старі плани міста тощо. Він детально обстежив усі шевченківські місця в Петербурзі: встановив адреси, за якими жив поет, будинки, де бував у друзів, знайомих чи в якихось справах, значно збагатив відомості про петербурзьке оточення Т. Шевченка, про його зв'язки з літературними, журналістськими й мистецькими колами. На основі вивчених архівних матеріалів автор виправив певні недогляди, ліквідував деякі прогалини, що існували тоді в літературі про Т. Шевченка. Зокрема, дослідник розкрив невідомі сторінки біографії митця, його зв'язки й знайомства. Також присутні уточнення вніс Петро Жур в історію викупу Т. Шевченка з кріпацтва, встановивши час і місце лотереї, на якій було розіграно портрет В. Жуковського. Книгу було видано російською мовою в Ленінграді 1964 р., українською мовою перекладено й видано 1972 р.

Дослідницький талант Петра Жура ґрунтувався на великій працездатності й науковій доскіпливості. Приміром, 1966 року, в процесі роботи над статтею про численні зустрічі Шевченка на Мангишлаку з відомим природознавцем К.-Е. Бером та іншими учасниками його наукової експедиції на Каспійське море автор відшукав і ретельно дослідив матеріали архівів та рідкісних періодичних видань.

Навесні 1967 р. учений та його однодумці – ленінградські літературознавці І. Айзеншток, П. Берков, Ф. Прийма та поети й перекладачі М. Браун, М. Комісарова, О. Прокоф'єв зініціювали видання Шевченківської енциклопедії, яка мала б підсумувати багаторічні здобутки шевченкознавства [2, с. 5]. Щоправда, згодом під цензурно-ідеологічним тиском довелося змінити назву видання на «Шевченківський словник», аби врятувати його від заборони друку. П. Жур став одним із найактивніших авторів енциклопедії, за участь у її виданні дослідника було удостоєно 1980 р. Шевченківської премії. Робота над енциклопедією давала великі можливості для систематизованих досліджень біографії і творчості Т. Шевченка, його оточення, його сприймання в Україні й за її межами. Водночас ця робота передбачала здійснення глибоких попередніх досліджень – вивчення джерел, залучення до наукового обігу досі невідомих матеріалів. П. Жур писав до енциклопедії лише ґрунтовні статті (про оточення Т. Шевченка та місця його перебування, з документально точними датами, адресами, маршрутами тощо), і цим підняв видання до високого джерелознавчого рівня. Робота над енциклопедією також спонукала П. Жура розширити географію наукових пошуків – з Петербурга до України. Докладне вивчення матеріалів, пов'язаних із перебуванням Т. Шевченка в Україні, стало головним змістом його тривалої дослідницької роботи.

Специфічне світобачення П. Жура, органічно поєднавши науково-дослідницький хист і яскраву мистецьку уяву, витворило індивідуальний стиль біографічної хроніки (так визначав сам автор жанр своїх шевченкознавчих досліджень).

У книзі «Третя зустріч. Хроніка останньої мандрівки Тараса Шевченка на Україну» [3] автор на основі ретельно вивченого, здебільшого невідомого архівного, мемуарного та епістолярного матеріалу розповідає про останнє перебування Т. Шевченка в Україні 1859 року, про переслідування поета з боку царської поліції, про його зустрічі з близькими йому людьми, про твори, написані в цей час. П. Жур детально змальовує життя Т. Шевченка в цей час: відвідання рідних місць, а також Лебедина та Лихвина на Сумщині, спілкування з М. Максимовичем та його дружиною, надії збудувати власну сім'ю, намагання придбати шмат власної землі на Канівщині й третій арешт і вислання з України під наглядом поліції тощо.

У книзі «Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка» [4] дослідник розповів про першу Шевченкову подорож Україною влітку 1843 р., про його спілкування з культурним середовищем того часу, його стосунки з сучасниками – літераторами, художниками, громадськими діячами. У дослідженні зібрано багатий і цікавий матеріал – пізнавальний та історичний. У процесі його написання до попередніх архівних набутоків П. Жур додав віднайдені в архівах України – не лише київських, а й обласних – тодішні географічні карти, де було зафіксовано маршрути пасажирських перевезень і відстані між поштовими станціями та населеними пунктами, подорожні записки і спогади тощо. Документально вивірені маршрути пересування Т. Шевченка Україною дають змогу уточнити дати прибуття його до Києва, перебування в рідній Керелівці, на хуторі Убіжище в Є. Гребінки, в Мойсівці у Т. Волховської та навколишніх маєтках. Докладніше спинився Петро Жур на знайомстві Т. Шевченка з родиною Репніних у Яготині.

Рокам 1845 – 47 у Шевченковому житті присвячено дослідження «Дума про Огонь. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка»[5]. Автор, спираючись на документальний матеріал, розповідає про другу поетову поїздку в Україну 1845 – 47 рр. після завершення навчання в Академії мистецтв у Петербурзі. Ця поїздка розпочалася, як установив дослідник, 25 березня 1845 р. Зокрема, у книзі ідеться про спілкування Т. Шевченка зі студентами Петербурзького університету і Медико-хірургічної академії, молодими поляками, учасниками українського гуртка Є. Гребінки, про участь поета в діяльності Кирило-Мефодіївського братства тощо. Так само уважно П. Жур досліджує і творчість Т. Шевченка в цей час (створення поезії «Заповіт», поем «Сон», «Кавказ», «Єретик», «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»).

У книзі «Шевченківський Київ»[6] П. Жур спирається на маловідомі або зовсім невідомі джерела, зокрема на цікаві архівні матеріали, що він їх виявив сам. Дослідник наводить раніше невідомі факти про захоплення Т. Шевченка київськими історичними й архітектурними пам'ятками, про його інтерес до осередків освіти – від університету днів молодості до недільних шкіл наприкінці поетового життя, про службу в Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів і зустрічі з О. Афанасьєвим-Чужбинським, М. Костомаровим, П. Кулішем, М. Савичем та іншими учасниками Кирило-Мефодіївського братства, а після заслання – із сім'ями Андреевичів, Ботвиновських та іншими киянами. Ця монографія підсумувала всі ті відомості про київські зустрічі Т. Шевченка, що їх містили попередні дослідження П. Жура, а також інших дослідників. Водночас П. Жур по суті поглибив їх новими матеріалами з київських архівів, періодики, топографічних видань тощо [2, с. 13].

Весь життєвий шлях Т. Шевченка Петро Жур системно дослідив у літописі життя і творчості поета «Труди і дні Кобзаря. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка». 1996 року книгу було видано російською мовою, 2003 року – українською. На основі своїх багаторічних досліджень і фронтального обстеження всіх доступних джерел, потужної 100-річної Шевченкіани Петро Жур створив вичерпний літопис життя і творчості Т. Шевченка. Простежуючи день за днем життєвий і творчий шлях поета й художника, Петро Володимирович на документальній основі установив точні дати його перебування в Україні та поза її межами, появу кожного віршованого чи малярського твору, повістей і листів, записів у щоденнику, а також вихід їх друком і появу відгуків на них у пресі, в епістолярії та мемуарах сучасників. Використані архівні матеріали, мемуарні згадки, публікації в тодішній пресі створюють широку панораму діяльності Шевченка та сприймання його творчості. За повнотою і документальною точністю праця не має собі рівних в сучасному біографічному шевченкознавстві. Літопис життя і творчості «Труди і дні Кобзаря» є підсумком багаторічної дослідницько-пошукової роботи відомого літературознавця, лауреата Шевченківської премії Петра Жура.

Активно долучався П. Жур до справи шанування та увічнення пам'яті Т. Шевченка: опікувався спорудженням пам'ятників, роботою Шевченківських закладів, був одним з організаторів традиції шевченківських днів у Ленінграді, прилучився до створення Меморіальної майстерні-музею Т. Шевченка в Академії мистецтв.

Висновки. Тривала самовіддана дослідницька діяльність Петра Жура в царині шевченкознавства розкрила багатогранність особистості Тараса Шевченка – людини і митця, дала змогу відтворити його щоденний життєпис, значно наблизитись до осягнення потужної геніальності митця. Українець, уродженець Черкащини Петро Жур увічнив пам'ять свого геніального земляка, дещо повторивши і його долю – бути відірваним від України, але завжди бути оберненим до неї всіма своїми помислами й ділами.

Список використаної літератури

1. Жур П. Шевченківський Петербург / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 1972. – 194 с.
2. Павлюк М. Дорогами Шевченка йшов до України // Жур П. Труды і дні Кобзаря: літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / М. М Павлюк. – К.: Дніпро, 2003. – С. 5 – 14.
3. Жур П. Третя зустріч. Хроніка останньої мандрівки Тараса Шевченка на Україну / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 1970. – 307 с.
4. Жур П. Літо перше. З хроніки життя і творчості Т. Шевченка / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 1979. – 278 с.
5. Жур П. Дума про Огонь. З хроніки життя і творчості Т. Шевченка / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 1985. – 434 с.
6. Жур П. Шевченківський Київ / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 1991. – 286 с.
7. Жур П. Труды і дні Кобзаря. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / П. В. Жур. – К.: Дніпро, 2003. – 520 с.

Одержано редакцією 22.01.2015 р.

Прийнято до публікації 02.02.2015 р.

Аннотация. Мирошник О. Петро Жур: с Шевченко сквозь жизнь. Статья посвящена творческому силуэту Петра Владимировича Жура – шевченковед, переводчика, мемуариста, журналиста, активного популяризатора творчества Т. Шевченко за пределами Украины, лауреата Шевченковской премии. В статье очерчены главные аспекты шевченковедческих исследований Петра Жура, в том числе его работы над Шевченковской энциклопедией, а также глубоких работ, посвященных жизни и творчеству Т. Шевченко в Петербурге, в Киеве, во время двух путешествий по Украине. Также речь идет об системном жизнеописании Т. Шевченко «Труды и дни Кобзаря», которое стало достойным итогом продолжительной исследовательско-поисковой работы Петра Жура. Архивные материалы, мемуарные воспоминания, публикации в прессе того времени, которые использовал автор в своих исследованиях, создают широкую панораму жизни и творчества Т. Шевченко, восприятия произведений художника в кругах современников.

Ключевые слова: шевченковедение, биография, исследовательская работа, монография, архивные материалы, источники, периодика, воспоминания, перетиска, историческая топография, шевченковские места, Шевченковская энциклопедия, биографическая хроника.

Summary. Miroshnyk O. Petro Zhur: with Shevchenko through life. The article is devoted to the creative personality of Petro Volodymyrovych Zhur. He was a Shevchenko connoisseur, the translator, the author of memoirs, the journalist and so active popularizer of T. Shevchenko's creation abroad Ukraine. He became the laureate of Shevchenko's premium. The main aspects of Shevchenko studies investigations by Petro Zhur. In particular the attention is paid on the Shevchenko encyclopedia and to the basic works about T. Shevchenko's life and creation in Petersburg, in Kyiv, during two trips Ukraine. "The proceedings and days of Kobsar" by Petro Zhur is the system T. Shevchenko's biography. It became the deserving result of the continuous researching work of Petro Zhur. The archives materials, the memoir references, the publications of that time press were used by author in his researches. It's created the wide vision of T. Shevchenko's life and creation and deepens to the artists' works perception among the contemporaries.

Key words: Shevchenko studies, biography, research work, monograph, archives materials, sources, periodicals, memoirs, correspondence, historical topography, Shevchenko places, Shevchenko encyclopedia, biographical chronicle.